

Błażej Stolarski **– sylwetka działacza wszechstronnego**

Błażej Stolarski to ludowiec wyróżniający się wyjątkową osobowością i wszechstronnością zainteresowań. To dzięki nim w ciągu 35 lat stał się w środowisku wiejskim postacią niemającą wielu sobie podobnych, przerastającą swoimi dokonaniem większość aktywistów chłopskich w II Rzeczypospolitej, skupionych zazwyczaj na jednym aspekcie działalności: polityce, gospodarce, pisarstwie bądź oświacie.

Urodził się 2 lutego 1880 r. w Ciebłowicach jako syn Wojciecha i Małgorzaty z domu Piechna. Z siedmiorga rodzeństwa przeżyli tylko on i siostra Zofia. Jego dziadek, pracując jako parobek w dworze otrzymał „2 morgi 200 prętów (1,5 ha) ziemi i czwartą część domu”. I właśnie tyle ziemi przypadło w udziale ojcu Wojciecha Stolarskiego w ramach uwłaszczenia¹. W 1886 r. Stolarscy przeprowadzili się do Śługocin w gminie Unewel. Wojciech został sołtysiem tej wsi i objął w posiadanie 17,5-morgowe (9,8 ha) gospodarstwo rolne Karola i Jana Zdziechowskich, zaniedbane, zadłużone i prowadzone w sposób tradycyjny. Bieda spowodowała, że dosyć szybko młody Błażej podjął pracę zarobkową, najpierw dorywczą u okolicznych bogatszych chłopów, a następnie przy budowie torów kolejowych z Kuluszek do Skarżyska. Nie uczęszczał do szkoły. Czytać i pisać uczył się z elementarza Konrada Prószyńskiego (Kazimierza Promyka), a w nauce wspierali go w pierwszym etapie robotnicy z Inowłodka zatrudnieni w pobliskich lasach, a w drugim tajemniczy pan Anoży, pochodzący z Kujaw były powstaniec styczniowy. Jako 12–15 letni chłopak Błażej Stolarski, pod wpływem presji wywieranej przez okolicznych gospodarzy, zaczął potajemnie uczyć czytać i pisać inne dzieci we wsi, pobierając po 15 kopiejek miesięcznie od jednego podopiecznego. Pieniądze te przeznaczał na zakup papieru, książek i prenumeratę gazet².

¹ S. Giza, *Błażej Stolarski 1880–1939 [w:] Przywódcy ruchu ludowego. Szkice biograficzne*, red. A. Więzikowa, Warszawa 1968, s. 312; S.W. Tylicki, *Dwudziestomorgowe gospodarstwo w Śługocinach*, „Przewodnik Kółek i Stowarzyszeń Rolniczych w Królestwie Polskim” (PKiSRwKP), nr 22, 27 X 1910, s. 390.

² Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego (AZHRL), sygn. P-78A, F. Stolarski, *Z życia dziecka wiejskiego (Dzieciństwo i młodość Błażeja Stolarskiego – działacza ludowego)*, Warszawa 1963, s. 17; B. Stolarski, *Śługocin. Obraz pracy i życia jednej wioski*, Warszawa 1925, s. 6–7, 103, 146–147.

W 1900 r. zmarła na tyfus matka Błażeja, a Wojciech Stolarski nakłonił syna do szybkiego ożenku. Błażej zawarł – 12 września 1900 r. – związek małżeński z Marią Baran (ur. 9 stycznia 1882 r.) i rok później objął gospodarstwo ojca. Z tego związku narodziło się dziesięcioro dzieci, z których przeżyło siedmioro: Wincenty (ur. 21 stycznia 1902 r.), Wojciech (15 kwietnia 1906 r.), Józef (21 sierpnia 1909 r.), Jadwiga (1 listopada 1911 r.), Franciszek (14 stycznia 1915 r.), Ignacy (26 stycznia 1920 r.) i Stanisław (6 lutego 1923 r.)³.

Lider lokalnej społeczności

Błażej Stolarski rozpoczął działalność społeczną w bardzo młodym wieku. Już jako osiemnastolatek pisywał artykuły do czasopism. Swoją postawą i poglądami Stolarski zyskał sobie najpierw autorytet na wsi. Pierwszym przedsięwzięciem, które wypromowało go w lokalnym środowisku była organizacja zbiorowego przesiedlenia z terenów piaszczystych i nękanych przez dzikie zwierzęta z lasów spalskich w okolice posiadające lepsze gleby. Stawiane warunki spełniał majątek Wykno, ale okazało się, że Księstwo Łowickie (na terenie którego leżały Sługocice) go nie wykupi z uwagi na brak pieniędzy w skarbie Rosji prowadzącej w tym czasie wojnę z Japonią. W tej sytuacji w kwietniu 1904 r. zdeterminowany Stolarski odbył wraz z pełnomocnikiem właściciela folwarku Karola Sulikowskiego, podróż do Petersburga w sprawie przeniesienia wsi, w wyniku czego nastąpiło oficjalne przejście folwarku Wykno przez administrację Księstwa Łowickiego. Dla podkreślenia pochodzenia mieszkańcy nowej wsi, powstałej na gruntach rozparcelowanego majątku, nadali jej także nazwę Sługocice. Skutkiem wzrostu prestiżu młodego gospodarza i organizatora przeprowadzki było objęcie przez niego funkcji najpierw sołtysa nowej wsi, a w listopadzie 1918 r. gminy Będków⁴.

Tak wyglądał pierwszy etap zdobywania wpływów w środowisku wiejskim. Drugi stanowił konsekwencję społeczno-politycznego zaangażowania gospodarza ze Sługocic. Początki aktywności politycznej Błażeja Stolarskiego łączyły się z szeroko pojętym ruchem narodowym. Zetknął się z nim prawdopodobnie początkowo przez oświatę, a następnie przez działalność w kółkach rolniczych. W 1905 r. doszło w Będkowie do patriotycznej demonstracji pod przewodnictwem ks. Alfonsa Trepkowskiego, w której uczestniczył Stolarski, a następnie zgromadzenia zorganizowanego pod hasłem wprowadzenia języka polskiego w szkołach i urzędach. Gospodarz ze Sługocic brał udział również w kolejnych zebraniach publicznych

³ Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim Oddział w Tomaszowie Mazowieckim (APPTM), Akta Gminy Będków (AGB), 8, Księga ludności stałej gm. Unewel, k. 196v; 615, Rejestr mieszkańców gminy Będków: wsie Brzustów, Sługocice, b.p.; AZHRL, F. Stolarski, *Z życia...*, s. 44, 64, 73.

⁴ B. Stolarski, *Działacz społeczny na wsi*, „Wyzwolenie”, nr 30, 26 VII 1936, s. 3; tenże, *Sługocice...*, s. 31–32, 35; P. Perzyna, *Błażej Stolarski 1880–1939. Biografia społecznika, działacza gospodarczego i polityka*, Łódź-Warszawa 2017, s. 31–32.

i przemawiał w ich trakcie „w imię Polski i polskości”. Z dumą podkreślał po latach, że w okolicy rosło uznanie dla jego działalności i zaufanie do niego. Nikt go nie wydał władzom carskim, mimo że wszczęte zostało specjalne dochodzenie⁵.

Efekty tej wiecovej aktywności były dwojakiego rodzaju. Z jednej strony Stolarski włączył się w prowadzenie konspiracyjnej działalności niepodległościowej już przed I wojną światową poprzez m.in. organizowanie wyjazdów na kursy wojskowe do Warszawy miejscowej młodzieży, która w przyszłości miała zasilić oddziały Legionów Polskich. Z drugiej strony – gospodarz ze Sługocic zaangażował się w rozwój lokalnej oświaty na terenie gminy Będków. Jeszcze w 1905 r. przy jego udziale wybudowano tam dwie szkoły ludowe⁶.

Pionier postępu rolniczego

Kolejną sferą aktywności gospodarza ze Sługocic były kółka rolnicze oraz stowarzyszenia spółdzielcze. To przez nie wiodła droga do podniesienia dobrobytu i kultury rolnej jego gospodarstwa. W 1906 r. Błażej Stolarski został jednym z założycieli Towarzystwa Kredytowo-Oszczędnościowego, późniejszej Kasy Stefczyka w Będkowie. 15 marca 1907 r. zarejestrowano z kolei kółko rolnicze w Będkowie⁷. I w tym przypadku jednym z jego założycieli i członkiem zarządu był Błażej Stolarski. Dzięki niemu dowiedział się o urządzanych w Warszawie kursach rolniczych. Od 1908 r. Stolarski uczestniczył przez pięć kolejnych lat w organizowanych przez Wydział Kółek Rolniczych w Warszawie tygodniowych kursach zimowych dla włościan, w trakcie których miał okazję usłyszeć wykłady znanych fachowców z zakresu nauk rolniczych oraz publicystów i działaczy ludowych. Zaciągnięty dług specjalistycznej wiedzy otrzymanej od instruktorów gospodarz ze Sługocic regulował poprzez udostępnianie swojego gospodarstwa uczestnikom innych kursów i pogadanek rolniczych oraz prowadzenie eksperymentów związanych ze zmianami sposobu uprawy ziemi poprzez zastosowanie płodozmianu, nawozów, dobrych narzędzi rolniczych i wysokiej jakości sadzonek, co przekładało się na ciągły wzrost plonów z jego pól⁸. Największy rozgłos wzorowego gospodarza przyniosła Stolarskiemu jednak hodowla bydła. Po otrzymaniu na wystawie

⁵ S. Giza, *Błażej Stolarski...*, s. 320; J. Socha, *Błażej Stolarski (1880–1939). Szkic do biografii* [w:] *Z dziejów ruchu ludowego w regionie łódzkim*, red. W. Piątkowski, Warszawa 1992, s. 123; W. Goliński, *Kronika szkolna 7. klasowej Szkoły Powszechnej w Będkowie, gm. Będków, pow. brzeziński Okręgu Szkolnego Łódzkiego*, s. 9 (rkps przechowywany w Zespole Szkolno-Gimnazjalnym w Będkowie); B. Stolarski, *Działacz społeczny...*, s. 3–4.

⁶ B. Stolarski, *Działacz społeczny...*, s. 3; B. Stolarski, *Sługocice...*, s. 150; S. Giza, *Błażej Stolarski...*, s. 314.

⁷ Archiwum Państwowe w Łodzi, Rząd Gubernialny Piotrkowski Kancelaria Prezydialna, 413, b.p.; *Księga złota na 50-lecie otwarcia budynku banku*, b.p. (rkps w posiadaniu długoletniej dyrektor Banku Spółdzielczego w Będkowie Sabiny Zajac).

⁸ B. Stolarski, *Z Będkowa, powiat brzeziński*, „Wyzwolenie”, 1918, nr 6, s. 56; P. Perzyna, *Błażej Stolarski 1880–1939...*, s. 25, 38–40, 46.

w Częstochowie w 1909 r. nagrody pieniężnej za buhaja rasy oldenburskiej, postanowił zainwestować ją w rozwój hodowli bydła rasy czerwonej polskiej. Swoją oborę doprowadził do takiego stanu, że można ją było traktować jako zarodową dla bydła rasy czerwonej. W ciągu dziesięciu lat od przeprowadzki wsi Błażej Stolarski osiągnął status przodującego rolnika nie tylko w rodzinnej miejscowości, ale też w okolicy, a jego posiadłość w stosunkowo krótkim czasie poza typową działalnością produkcyjną przejęła funkcję ośrodka postępu rolniczego⁹.

Wzorowo prowadzone własne gospodarstwo rolne (15,50 ha w 1913 r.), osiągnięty poziom wiedzy rolniczej oraz dotychczasowa działalność społeczna i publicystyczna na łamach „Gazety Świątecznej”, „Ludu Polskiego” i „Zorza” spowodowały, że w 1912 r. gospodarz ze Sługocic został mianowany opiekunem obwodu będkowskiego, jednego z dwunastu w Wydziale Kółek Rolniczych Piotrkowskiego Towarzystwa Rolniczego. Rok później objął i pełnił przez kolejne dwa lata płatną funkcję zastępcy instruktora rolnego powiatu piotrkowskiego. Błażej Stolarski uczestniczył też w międzynarodowej wymianie doświadczeń. W 1912 r. wziął udział w wycieczce pięćdziesięciu drobnych gospodarzy z Królestwa Polskiego, pod przewodnictwem przedstawicieli WKR CTR, do Czech i na Morawy¹⁰.

Kolejnym efektem zdobywania specjalistycznej wiedzy był udział gospodarza ze Sługocic w pokazach i konkursach. W dniach 5 sierpnia – 3 października 1909 r. odbyła się Wystawa Przemysłu i Rolnictwa w Częstochowie, uznana za największe tego rodzaju przedsięwzięcie na ziemiach polskich przed I wojną światową, na której Stolarski został jednym z laureatów. Jego gospodarstwu przyznano list pochwalny i medal brązowy mały, a sam właściciel otrzymał nagrodę pieniężną i aparat fotograficzny. W 1911 r. Wydział Kółek Rolniczych ogłosił konkurs drobnych gospodarstw. Gospodarstwo Błażeja Stolarskiego najpierw wygrało na poziomie okręgu piotrkowskiego, a następnie na etapie ogólnopolskim znalazło się w pierwszej kategorii 12 najwybitniejszych zagród. W dniach 15–17 sierpnia 1913 r. Okręgowy Wydział Kółek Rolniczych w Piotrkowie zorganizował wystawę rolnictwa i drobnego przemysłu. Błażej Stolarski, będąc z racji zajmowanej funkcji jednym z głównych organizatorów wystawy, otrzymał listy pochwalne Centralnego Towarzystwa Rolniczego za grupę bydła czerwonego oraz opis swojego gospodarstwa, prowadzenie księgi rachunkowej i doświadczenia rolne, a także nagrody pieniężne. Wreszcie 19 lutego 1914 r. gospodarzowi ze Sługocic Główny Zarząd Organizacji Gospodarstw i Rolnictwa w Petersburgu przyznał z okazji trzechsetlecia panowania dynastii Romanowów świadectwo uznania oraz nagrodę pieniężną w wysokości 300 rub. za

⁹ P. Perzyna, *Błażej Stolarski 1880–1939...*, s. 26, 29, 279.

¹⁰ B. Stolarski, *Wrażenia z wycieczki rolników na Morawy i do Czech*, „Zorza”, nr 37, 12 IX 1912, s. 593–595; tenże, *Z wycieczki drobnych rolników do Czech i na Morawy*, „Gazeta Świąteczna”, nr 1649, 8 IX 1912, s. 4; S. Giza, *Błażej Stolarski...*, s. 314; P. Perzyna, *Błażej Stolarski 1880–1939...*, s. 42–43.

prowadzenie wzorowego gospodarstwa¹¹. I w tym miejscu pojawiło się kolejne pole fascynacji Błażeja Stolarskiego.

Samouk inwestujący w oświatę

Co zatem zrobił rolnik ze Sługocic z otrzymaną gratyfikacją finansową? Nie przeznaczył jej na rozwój gospodarstwa, ale ufundował szkołę elementarną, zarejestrowaną jako ochronka w Sługocicach. Na jej potrzeby oddał część swojego domu i przywiózł z Kozienic nauczycielkę Wincentyne Karczewską. Szkoła rozpoczęła działalność 15 listopada 1914 r.¹² To nie był koniec inicjatywy edukacyjnych Stolarskiego. W 1917 r. został współinicjatorem powstania progimnazjum w Będkowie, a także jednym z założycieli powołanego w celu realizacji tego pomysłu Towarzystwa „Uczelnia Polska” im. Tadeusza Kościuszki w Będkowie. Kierownictwo szkoły, która przetrwała do lipca 1920 r., objął nauczyciel gimnazjum w Łodzi, Wacław Kralkowski¹³. Uzupelnieniem działalności oświatowej Stolarskiego na terenie powiatu było jego zaangażowanie w tworzenie na wsi bibliotek i czytelni w ramach Towarzystwa Oświatowego „Wiedza” (powstałego w marcu 1916 r.), a następnie Polskiej Macierzy Szkolnej w Brzezinach¹⁴. Wyrazem uznania dla aktywności społecznej gospodarza ze Sługocic stał się najpierw jego wybór na prezesa Miejscowej Rady Opiekuńczej w Będkowie (1916), a następnie mianowanie na członka sejmiku powiatowego w Łodzi, reprezentowanie go na zjazdach delegatów sejmików w Warszawie, a także objęcie funkcji przewodniczącego rady gminy w Będkowie (1917)¹⁵.

Te wszystkie osiągnięcia prowadziły również do awansu gospodarza ze Sługocic w organizacjach rolniczych. W 1916 r. został dokooptowany do grona członków Zarządu Wydziału Kółek Rolniczych CTR. W 1917 r. Stolarski objął nieformalne przywództwo w grupie działaczy Wydziału domagających się reform wewnętrznych. Generalna batalia wokół jego wniosku złożonego na posiedzeniu Rady WKR 18 czerwca 1917 r. w sprawie utworzenia samodzielnej organizacji kółek rolniczych rozegrała się na zjeździe przedstawicieli kółek w styczniu 1918 r. Wydział przybrał odtąd nazwę Związek Kółek Rolniczych. Uzyskał zarazem większą samodzielność i wpływ na pracę CTR, a gospodarz ze Sługocic został

¹¹ B. Stolarski, *Sługocice...*, s. 102; P. Perzyna, *Błażej Stolarski 1880–1939...*, s. 47–48; http://www.wystawa1909.pl/index.php?menu=spis-nagrodzonych&gr=XII_XVIII (dostęp: 14 IV 2018).

¹² APPTM, AGB, I, Pismo gospodarzy Sługocic do Wydziału Szkolnego Cesarsko-Niemieckiego Prezydium Policji w Łodzi z 4 VII 1917 r., b.p.; B. Stolarski, *Sługocice...*, s. 151.

¹³ B. Stolarski, *Sługocice...*, s. 157; F. Stolarski, *Towarzystwo „Uczelnia Polska” im. Kościuszki w Będkowie*, Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego (RDRL) 1972, nr 14, s. 337–338.

¹⁴ „Godzina Polski”, nr 80, 19 III 1916, s. 4; nr 171, 21 VI 1916, s. 4; nr 268, 26 IX 1916, s. 4; P. Perzyna, *Błażej Stolarski 1880–1939...*, s. 57–58.

¹⁵ „Wyzwolenie”, nr 12, 24 III 1918, s. 115; „Gazeta Łódzka”, nr 178, 30 VI 1916, s. 3; B. Stolarski, *Sługocice...*, s. 151–155; P. Perzyna, *Błażej Stolarski 1880–1939...*, s. 57–58.

wiceprezesem ZKR, przekształconego w marcu 1920 r. w samodzielny Centralny Związek Kółek Rolniczych, i funkcję tę pełnił do 1928 r. W kwietniu 1919 r. Błażej Stolarski wszedł w skład Zarządu Centrali Spółdzielczych Stowarzyszeń Rolniczo-Handlowych¹⁶.

W awangardzie niepodległościowców

Poprzez aktywność społeczną i publicystyczną Stolarski trafił do polityki. W 1912 r. znalazł się w gronie założycieli Narodowego Związku Chłopskiego. Błażej Stolarski, jak wielu jemu podobnych działaczy, był reprezentantem nurtu – narodowego w formule i niepodległościowego w działaniu. W okresie I wojny światowej został członkiem Polskiej Organizacji Wojskowej. Współpracował w szczególności z ośrodkiem POW w Retkini, na którego czele stali Franciszek Płoczek i Ignacy Klimek. To tam lub w Łodzi spotykali się „emisariusze”, którzy prowadzili akcję uświadamiającą społeczeństwo w zakresie celów ruchu niepodległościowego, wyjeżdżając na wiece publiczne lub spotkania konspiracyjne m.in. do: Brzezin, Łasku, Szadku, Zduńskiej Woli, Sieradza, Aleksandrowa. Wśród nich znajdowali się: Jerzy Ostoja-Neugebauer, Tadeusz Hołówko, Błażej Stolarski, Tomasz Nocznicki, Mieczysław Jeżewski, Juliusz Poniatowski i dr Stefan Kopciński. 26 października 1915 r. z NZCh wyodrębnił się Związek Ludu Polskiego. Ta secesja awansowała nowych działaczy, wśród których znalazł się również Stolarski powołany w skład Zarządu Głównego nowego ugrupowania¹⁷.

Zjazd zjednoczeniowy Polskiego Stronnictwa Ludowego w Warszawie odbył się w dniach 4–6 grudnia 1915 r. Stolarski nie awansował do władz zjednoczonej partii, ale już dwa tygodnie później 18 grudnia 1915 r. został reprezentantem PSL i Łodzi w składzie Centralnego Komitetu Narodowego, czyli organizacji reprezentującej stronnictwa niepodległościowe Królestwa Polskiego. Pozostał w nim do maja 1917 r.¹⁸

5 listopada 1916 r. w imieniu cesarzy Niemiec i Austro-Węgier generałowie-gubernatorzy ogłosili akt 5 listopada zakładający utworzenie „z ziem wydartych panowaniu rosyjskiemu” samodzielnego państwa „z dziedziczną monarchią i konstytucyjnym ustrojem”. Miesiąc później wydano rozporządzenie w sprawie powołania Tymczasowej Rady Stanu, pomyślanej jako organ doradczy i przygotowujący

¹⁶ Archiwum Akt Nowych, Centralne Towarzystwo Rolnicze, 137, k. 252–253; P. Perzyna, *Błażej Stolarski 1880–1939...*, s. 95–103, 175–179.

¹⁷ AZHRL, T. Frankowski, *Próby opanowania ruchu chłopskiego przez Narodową Demokrację w Królestwie Polskim. Narodowy Związek Chłopski*, Warszawa 1961, O-55, s. 55–56, 87; P. Perzyna, *Błażej Stolarski 1880–1939...*, s. 69; J. Klimek, *Park Amunicyjny Legionów Polskich w Łodzi*, „Niepodległość” 1934, t. 9, s. 393.

¹⁸ J. Molenda, *Polskie Stronnictwo Ludowe w Królestwie Polskim 1915–1918*, Warszawa 1965, s. 31; J. Pająk, *O rząd i armię. Centralny Komitet Narodowy (1915–1917)*, Kielce 2003, s. 246; „Głos Piotrkowski”, nr 1, 1917, s. 2.

zręby organizacyjne instytucji dla mającego powstać w przyszłości państwa polskiego. Inauguracja TRS nastąpiła 14 stycznia 1917 r., a Stolarski uczestniczył we wszystkich dwudziestu posiedzeniach plenarnych pomiędzy 17 stycznia a 2 lipca. Został członkiem i brał udział w pracach Komisji Wojskowej oraz rad departamentów: Spraw Wewnętrznych, Pracy, Gospodarstwa Społecznego, ale trzeba uczciwie przyznać, że nie odegrał na forum Rady znaczącej roli¹⁹.

Pozytywna ocena działalności Stolarskiego w TRS przyczyniła się do jego awansu w hierarchii partyjnej. Na II walnym zjeździe PSL w lutym 1917 r., w którym uczestniczył Józef Piłsudski, gospodarz ze Sługocic został członkiem ZG PSL, a trzy miesiące później objął, po Nocznickim, stanowisko prezesa PSL. Będzie nim do 1922 r., a w latach 1923 do 1925 r. obejmie funkcję wiceprezesa „Wyzwolenia”. Należy pamiętać, że Stolarski jednocześnie stał na czele okręgu brzezińskotomaszowskiego, którego centrum mieściło się w Sługolicach, gdzie istniało jedno z najstarszych kół w historii PSL²⁰. Niosące koniec wojny i okupacji niemiecko-austriackiej pierwsze dni listopada 1918 r. prezes PSL spędził w Warszawie na kolejnym zjeździe stronnictwa, a następnie w Lublinie, gdzie stronnictwa skupione w Komisji Porozumiewawczej Stronnictw Demokratycznych postanowiły utworzyć rząd lewicowy. W nocy z 7 na 8 listopada 1918 r. został utworzony w Lublinie Tymczasowy Rząd Ludowy Republiki Polskiej z Ignacym Daszyńskim na czele, a Błażej Stolarski został w nim ministrem bez teki²¹.

Na zakończenie tej części rozważań o dokonaniach Stolarskiego w latach 1904–1918 warto zwrócić uwagę na pewną prawidłowość w rozwoju jego kariery publicznej. Było nią przenikanie się sfer działalności gospodarczej, społecznej i politycznej gospodarza ze Sługocic, co w efekcie prowadziło w zawrotnym tempie do kształtowania się wizerunku społecznika i miejscowego przywódcy chłopskiego, a także jednego z liderów ruchów ludowego i kółek rolniczych.

Praca dla wolnej Polski

18 listopada 1918 r. powstaje rząd Jędrzeja Moraczewskiego. Delegowani do niego ludowcy z Galicji z Witosem na czele faktycznie nie obejmują urzędów i po miesiącu zostają przez PSL „Piast” odwołani. Na tym zamieszaniu skorzystał Stolarski, który od 29 grudnia do 16 stycznia pełnił funkcję ministra rolnictwa i dóbr państwowych. To tylko 18 dni w rządzie, ale nie należy jednak zapominać, że w tym czasie zdążył mianować pewną liczbę urzędników w ministerstwie oraz w głównej

¹⁹ P.K. Marszałek, *Najwyższe władze wojskowe w systemie ustrojowym II Rzeczypospolitej*. Wrocław, 2011, s. 73; P. Perzyna, *Błażej Stolarski 1880–1939...*, s. 73, 76–77.

²⁰ J. Molenda, *Polskie Stronnictwo Ludowe...*, s. 166; J. Socha, *Błażej Stolarski...*, s. 126. P. Perzyna, *Błażej Stolarski 1880–1939...*, s. 80–81, 87.

²¹ S. Thugutt, *Autobiografia*, Warszawa 1984, s. 110–111; A. Mieczkowski, *Błażej Stolarski 1880–1939. Życie, działalność, poglądy*, Lublin 1998, s. 55.

i okręgowych komisjach ziemskich. W okresie pełnienia przez niego ministerialnej funkcji przygotowano ogólny zarys projektu uchwały o reformie rolnej oraz projektu ustawy o przejęciu przez rząd tak zwanych majątków koronnych²².

Tak zapamiętała go z tego okresu pracująca w ministerstwie Maria Dąbrowska: „09.01.1919 r. Czwartek. Przedwczoraj nowy minister rolnictwa, chłop z Piotrkowskiego, Błażej Stolarski, zapoznał się z nami. Przedstawiono mu wszystkich urzędników. Miał przemowę, podczas której doznawałam wrażenia, że jestem na kazaniu w chłopskim kościele. Ale w tej ciężko wypowiedzianej mowie korzystnie się nam raczej pokazał, zaznaczając od razu swoje nieprzygotowanie i swoją chęć współpracy z całym Ministerstwem. Był to raczej dziwaczny widok tego chłopca z grubo ciosaną twarzą, w wysokich butach i spencerku, »z fontaziem« u koszuli – i tych naokoło, urzędniczych wprawdzie, ale często wyrafinowanych i subtelnych, a nawet mądrych twarzy różnych doktorów paru nieraz fakultetów, docentów i uczonych”²³.

26 stycznia 1919 r. odbyły się wybory do Sejmu Ustawodawczego. Błażej Stolarski otrzymał mandat z okręgu łódzkiego, obejmującego powiaty brzeziński, łaski i łódzki. Podobnie jak Wincenty Witos – szef partii i frakcji poselskiej PSL „Piaśt” – został prezesem 57 osobowego Klubu Poselskiego PSL „Wyzwolenie”. Formalnie rzecz biorąc, gospodarz ze Sługocic skupił w swoim ręku najbardziej kluczowe stanowiska w stronnictwie i gdyby był większą indywidualnością polityczną, mógłby wyrzucić piętno na taktykę i strategię „Wyzwolenia”, podobne do tego, jakie odcisnął Wincenty Witos na PSL „Piaśt”. Tak się jednak nie stało, gdyż Stolarski należał do karnych i zdyscyplinowanych członków stronnictwa i nie miał cech wodza, ale jednocześnie nie można nie docenić jego zdolności mediacyjnych i bieглиwości w szukaniu kompromisu, które wskazywałyby jednak na pewne umiejętności kierownicze²⁴. Gospodarz ze Sługocic będzie posłem dwóch następnych kadencji, nigdy nie powtórzy już sukcesu z 1919 r. Po pierwsze nie uzyska mandatu z okręgu, wejdzie do Sejmu dzięki wysokiemu miejscu na liście państwowej. Po drugie nie zdarzy się już połączenie stanowisk szefa partii i prezesa frakcji parlamentarnej, w latach 1925–1927 Stolarski będzie ponownie pełnił tylko jedną ze wspomnianych funkcji – szefa klubu parlamentarnego.

Z trzech najważniejszych zagadnień stanowiących przedmiot obrad Sejmu Ustawodawczego: konstytucji, kształtowania granic państwa i reformy rolnej, gospodarz ze Sługocic wybrał ostatnie z nich i na nim skupił uwagę w pracy poselskiej. Jako wiceprzewodniczący Komisji Rolnej prezentował poglądy na reformę rolną i rolę chłopów w państwie ukształtowane przez tradycyjne uprzedzenia i oczekiwania środowiska, w którym żył i pracował oraz doświadczenia jego przodków.

²² S. Giza, *Błażej Stolarski...*, s. 316; P. Perzyna, *Błażej Stolarski 1880–1939...*, s. 107–109.

²³ M. Dąbrowska, *Dzienniki*, t. 1, Warszawa 1997, s. 132.

²⁴ P. Perzyna, *Błażej Stolarski 1880–1939...*, s. 111–113; T. Kisielewski, *Heroizm i kompromis. Portret zbiorowy działaczy ludowych*, cz. 2, Warszawa 1979, s. 192.

Swój punkt widzenia na kwestie formowania nowej struktury własności w rolnictwie przedstawił w broszurze *Chłop a reformy rolne*. Warto jednak zauważyć, że Stolarski przez cały okres batalii o wprowadzenie zmian struktury własności ziemi podkreślał, że nie można ich dokonać na wzór bolszewicki, ale poprzez przygotowanie dobrych uregulowań prawnych²⁵.

Polityczne sukcesy i upadki

W kontekście występowania na głównej, ogólnopolskiej scenie politycznej warto zastanowić się, jakie były relacje Błażeja Stolarskiego z Wincentym Witosem? Delikatnie mówiąc panowie nie darzyli się sympatią. 16 stycznia 1923 r. odbyło się posiedzenie Sejmu I kadencji, w którego trakcie głosowano nad wnioskiem PSL „Wyzwolenie” w sprawie wmurowania w gmachu organu ustawodawczego RP tablicy ku czci prezydenta Gabriela Narutowicza. PSL „Piast” zagłosowało przeciwko. To niepozorne na pozór wydarzenie stało się iskrą zapalną ostrego konfliktu pomiędzy przywódcą „Piasta” Wincentym Witosem a Błażem Stolarskim. Jako pierwszy zaatakował gospodarz ze Sługocic, oskarżając w artykule *Zmierch gwiazdy p. Witos* prezesa „Piasta” o podporządkowanie strategii politycznej kierowanego przez niego stronnictwa planom endecji. Stolarski zobaczył w nim ducha chłopa pańszczyźnianego i ten duch nie pozwalał Witosowi stać się ludowcem. Właściwie, jego zdaniem, to już od jesieni 1918 r. lider „Piasta” przestał być ludowcem. Ten atak sprowokował Witos do opublikowania na łamach „Woli Ludu” riposty *Gwiazda p. Błażeja Stolarskiego*, w której nazwał posła „Wyzwolenia” zbankrutowanym politykiem, usuniętym na dalszy plan przez własne stronnictwo²⁶.

Przywódca PSL „Piast” nigdy nie okazał się zresztą wyrozumiały w ocenie rolnika ze Sługocic. W swoich wspomnieniach pisał o Stolarskim, że „był osobiście człowiekiem przywoitym, lecz dość nienaturalnym. Wszystkie jego występy znamiłowała mieszanina liberalnych i radykalnych frazesów i chłopskiego zdrowego rozumu, który się często u niego odzywał. W sprawach gospodarczych orientował się dobrze i był pilnym pracownikiem różnych rolniczych instytucji”²⁷.

Jak można najogólniej scharakteryzować postawę polityczną gospodarza ze Sługocic w okresie pełnienia funkcji posła Sejmu Ustawodawczego oraz dwóch kolejnych kadencji? Na pewno czuł się on w pierwszej dekadzie niepodległej Polski, podobnie jak przed 1918 r., zagorzałym piśsudczykiem zarówno w aspekcie swojego udziału w ruchu niepodległościowym w okresie I wojny światowej, jak i związków z osobami wchodzącymi w skład środowiska politycznego skupionego wokół Naczelnika Państwa. Dowodem są np. zaproszenia od Adama Skwarczyńskiego, głównego

²⁵ P. Perzyna, *Błażej Stolarski 1880–1939...*, s. 148, 150, 176.

²⁶ B. Stolarski, *Zmierch gwiazdy p. Witos*, „Wyzwolenie”, nr 5, 28 I 1923, s. 6; W. Witos, *Gwiazda p. Błażeja Stolarskiego*, „Wola Ludu”, nr 7, 18 II 1923, s. 72

²⁷ W. Witos, *Moje wspomnienia*, cz. 2, Warszawa 1990, s. 207.

teoretyka obozu piłsudczykowskiego, na spotkania w redakcji „Drogi”, czy też zebranie organizacyjne „Komitetu Obchodu 6 Sierpnia” w dniu 28 lipca 1919 r., a także wybór na członka Tymczasowego Komitetu Organizacyjnego Zjazdu b. POW 1 lipca 1920 r. Błażeja Stolarskiego nie zabrakło również na uroczystościach imienninowych Pierwszego Marszałka Polski 19 marca 1924 r. w Sulejówku²⁸.

Podobnie jak w samym PSL „Wyzwolenie”, kształtował się jego stosunek do zamachu i rządów pomajowych. Od poparcia i nadziei, że Piłsudski oprze się na popierających go stronnictwach oraz wprowadzi postulowane przez nie reformy społeczne, do dezaprobaty dla systemu sprawowania władzy. Różnica polegała tylko na tym, że zmiana w postawie gospodarza ze Sługocic będzie dokonywać się przynajmniej z dwuletnim opóźnieniem w porównaniu z przemianami zachodzącymi w partii.

W trakcie tworzenia i konsolidacji stronnictw Centrolewu Stolarski nie odegrał praktycznie żadnej roli. Pytanie tylko, czy miał szanse na zaistnienie w nowym bloku politycznym i czy mu na tym zależało? Od 1929 r. jego krytyczny stosunek do władz pomajowych stopniowo narastał, ale nigdy nie przekroczył granicy, za którą niemożliwe byłoby nawiązanie z nimi w przyszłości jakiegokolwiek współpracy. Konsekwencją takiego zachowania była jego całkowita marginalizacja polityczna. Na liście państwowej Związku Obrony Prawa i Wolności Ludu w wyborach do Sejmu III kadencji, zwanych ironicznie brzeskimi, Stolarski otrzymał 28. miejsce i nie uzyskał mandatu poselskiego. Porażka w wyborach parlamentarnych zakończyła pewien ważny etap w karierze społeczno-politycznej Błażeja Stolarskiego, naznaczony sukcesami pierwszych lat niepodległości i powolnym przesuwaniem byłego lidera PSL „Wyzwolenie” do dalszego szeregu działaczy partyjnych w kolejnych kadencjach sejmu²⁹. Warto zauważyć, że wznosy i upadki polityczne Stolarskiego wyznaczały z jednej strony okresy wspierania Piłsudskiego i obozu sanacyjnego, a z drugiej – momenty pozostawania w opozycji do marszałka i ukształtowanego przez niego systemu rządów po 1926 r.

15 marca 1931 r. zebrały się w Warszawie rady naczelne PSL „Piast”, PSL „Wyzwolenie” oraz Stronnictwa Chłopskiego, z których każda była reprezentowana przez 51 przedstawicieli. W trakcie debaty nad nazwą dla nowego ugrupowania zwyciężyła propozycja zgłoszona przez Stolarskiego – Stronnictwo Ludowe. Gospodarza ze Sługocic wybrano wiceprzewodniczącym Rady Naczelnej SL, ale trzeba szczerze powiedzieć, że nie odegrał on w nowej partii znaczącej roli politycznej. Przez cały okres działalności w stronnictwie współpracował z Maksymilianem Malinowskim i pozostawał, tak jak przed zjednoczeniem, pod jego znacznym wpływem.

²⁸ P. Perzyna, *Błażej Stolarski 1880–1939...*, s. 127, 198. Do grupy 739 parlamentarzystów piłsudczykowskiego nurtu politycznego w II Rzeczypospolitej zaliczył Stolarskiego w swoich badaniach Arkadiusz Adamczyk, *Parlamentarzyści piłsudczykowscy po 1939 r. Losy, działalność i myśl polityczna* [w:] *Józef Piłsudski a parlamentaryzm polski*, red. A. Adamczyk, Warszawa–Bełchatów 2009, s. 220;

²⁹ P. Perzyna, *Błażej Stolarski 1880–1939...*, s. 214, 238–239, 245; Ogłoszenie Generalnego Komisarza Wyborczego z 17 X 1930 r., M.P. nr 241, poz. 326.

Postępującej marginalizacji gospodarza ze Sługocic we władzach partii towarzyszył również brak jego awansów na szczeblu województwa (był jedynie członkiem Komisji Rewizyjnej) oraz krótkie epizody pełnienia funkcji prezesa i wiceprezesa Zarządu Powiatowego SL w Brzezinach³⁰. Osłoda mogły być przyznawane mu odznaczenia. Zarządzeniem Prezydenta RP z 16 lipca 1932 r. otrzymał on bowiem Krzyż Niepodległości za czynne zasługi dla niepodległości Polski, a pięć lat później Srebrny Krzyż Zasługi za swoją działalność społeczną³¹.

Od połowy 1934 r. Błażej Stolarski pozostawał w bliskich kontaktach z Juliuszem Poniatowskim, awansowanym po latach pełnienia funkcji kuratora Liceum Krzemienieckiego na stanowisko ministra rolnictwa i reform rolnych w rządzie Leona Kozłowskiego. 14 lipca 1935 r. odbył się nadzwyczajny kongres SL, na którym zapadła decyzja o bojkocie wyborów. Jak się miało okazać nie była ona akceptowana przez wszystkich ludowców. 8 sierpnia ukazała się deklaracja 19 działaczy PSL „Wyzwolenie” i SCh o opuszczeniu SL. Stolarski wraz z Malinowskim, Rogiem, Smołą, Woźnickim i innymi rozłamowcami podjęli próbę odbudowania PSL „Wyzwolenie”³². Jednocześnie rozpoczął się proces jego wciągania w orbitę wpływów obozu sanacyjnego. Błażej Stolarski brał udział w Wielkiej Naradzie Gospodarczej w lutym 1936 r. pod przewodnictwem wicepremiera Kwiatkowskiego, a w maju tego samego roku w zwołanej przez Prezydium Rady Ministrów konferencji dotyczącej kultury wsi. We wrześniu w „Kurierze Porannym” ukazała się z kolei korespondencja wysłannika tej gazety pod znamionym tytułem „Sługocice – symbol zjednoczenia”. 3 października 1936 r. odbył się w Warszawie zjazd byłych działaczy PSL „Wyzwolenie”, a Błażej Stolarski został na nim wybrany na wiceprezesa Zarządu Głównego. Reaktywacja stronnictwa jednak się nie powiodła i po deklaracji ideowo-politycznej płk. Adama Koca z 21 lutego 1937 r. gospodarz ze Sługocic zgłosił akces do Obozu Zjednoczenia Narodowego, a po nim dokonało tego całe PSL „Wyzwolenie”, które rozwiązało się na posiedzeniu likwidacyjnym 6 marca 1937 r.³³

Jaki był efekt tych wszystkich zabiegów? Z byłego krytyka na łamach „Wyzwolenia” posunąć społeczno-gospodarczych i politycznych rządzących, chłopskiego

³⁰ *Obrady kongresów i rad naczelnych SL w latach 1931–1936 w świetle Komunikatów Informacyjnych Komisariatu Rządu na m.st. Warszawę*, „Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego” (RDRL) 1986, nr 26, s. 177, 182; J. Borkowski, *Procesy integracyjne w Stronnictwie Ludowym od I do II kongresu 1931–1933*, RDRL 1964, nr 6, s. 114–116, 138–139; P. Perzyna, *Błażej Stolarski 1880–1939...*, s. 299–301, 393–304, 313.

³¹ „Wyzwolenie”, nr 85, 17 XII 1933, s. 4–5; APPTM, Rada Powiatowa i Wydział Powiatowy w Brzezinach, 3, Protokół posiedzenia WP w Brzezinach w dniu 17 VIII 1937 r., k. 168.

³² „Wyzwolenie”, nr 40, 18 VIII 1935 r., s. 1; T. Rek, *Próby rozbicia ruchu ludowego w latach 1934–1935*, RDRL 1965, nr 7, s. 81; T. Rek, *Ruch ludowy w Polsce*, t. 3, Warszawa 1947, s. 129; P. Perzyna, *Błażej Stolarski 1880–1939...*, s. 313.

³³ Archiwum Polskiej Akademii Nauk, Helena Brodowska-Kubicz (1914–2003; historia ruchu ludowego), 57, Wycinek z „Kuriera Porannego”, 6 IX 1936, b.p.; „Wyzwolenie”, nr 41, 11 X 1936, s. 1–4; Perzyna, *Błażej Stolarski 1880–1939...*, s. 325–327, 333–334.

lewicowca, Stolarski stał się zwolennikiem i propagandzistą obozu rządzącego Polską po śmierci Józefa Piłsudskiego, wzywającym mieszkańców wsi do umiaru w żądaniach ekonomicznych i politycznych. W ostatnich dwóch latach przed wybuchem II wojny światowej Błażej Stolarski, obok aktywności strictly politycznej, sporo uwagi poświęcał działalności w Komitecie do spraw Kultury Wsi przy MRiRR. 9 kwietnia 1938 r. nowy szef OZN, gen. Stanisław Skwarczyński powołał gospodarza ze Sługocic na członka Rady Naczelnej Obozu, a miesiąc później wszedł on w skład prezydium rady³⁴.

Konsekwencją tego awansu politycznego było złożenie Stolarskiemu propozycji kandydowania z OZN w wyborach do Senatu. Ostatnie w II Rzeczypospolitej głosowanie do Senatu przeprowadzono 13 listopada 1938 r. Z województwa łódzkiego senatorami V kadencji zostali: dr Bolesław Fichna (111 głosów elektorskich), Edmund Wilczyński (107), Błażej Stolarski (95), Tomasz Wasilewski (94) i Stanisław Hempel (90). Na pierwszym posiedzeniu Senatu 28 listopada 1938 r. wyłoniono prezydium. Marszałkiem został Bogusław Miedziński, a jego zastępcami: Stefan Dąbkowski, dr Alojzy Pawelec i senator ze Sługocic³⁵.

Wolty społeczne i gospodarcze

Podobnie jak w polityce, także w kwestiach społecznych i gospodarczych w latach trzydziestych Stolarski dokonywał zaskakujących wyborów. Po przewrocie majowym obóz rządzący podjął starania zmierzające do unifikacji i podporządkowania swojej polityce organizacji rolniczych. W 1929 r. powołano Centralne Towarzystwo Organizacji i Kółek Rolniczych. Grupa nieprzychylnych zjednoczeniu działaczy CZKR wyłoniła Komitet Obrony Samodzielności Kółek Rolniczych, na którego czele stanął Błażej Stolarski. 7 listopada 1929 r. zarejestrowano Związek Zawodowy Rolników. Jego pierwszym przewodniczącym został gospodarz ze Sługocic. ZZR w zasadzie nie rozwinął szerszej działalności, w latach 30. współorganizował strajki rolne. W trakcie jednego z nich, 18 września 1933 r. Stolarskiego zatrzymano i na trzy tygodnie osadzono w areszcie³⁶.

³⁴ Perzyna, *Błażej Stolarski 1880–1939...*, s. 334, 339, 341–344.

³⁵ M.P. nr 264, poz. 620; sprawozdanie stenograficzne 1. posiedzenia Senatu RP z 28 XI 1938 r., l. 11–12; E. Gdulewicz, *Senat pod rządami konstytucji z 1935 r.* [w:] *Senat w II i III Rzeczypospolitej Polskiej. Materiały z konferencji zorganizowanej w 80. rocznicę pierwszego posiedzenia Senatu w II RP, 27 listopada 2002 r.*, oprac. M. Lipińska, R. Stawicki, Warszawa 2003 r., s. 33–35; *Skład osobowy Senatu RP*, Warszawa 1938, s. 5, 18.

³⁶ J. Socha, *Stronnictwa ludowe w wyborach samorządowych do rad gminnych w 1927 i 1930 r. Z badań nad aktywnością społeczno-polityczną ruchu ludowego*, „Acta Universitatis Lodziensis” 1981, Folia Historica 8, s. 143–144; „Poradnik Gospodarstw Wiejskich”, nr 14, 31 III 1929, s. 10; *Komunikaty informacyjne Komisariatu Rządu na miasto stołeczne Warszawę*, t. 4, z. 3, red. I. Marczak, Warszawa 1997, s. 631–632; B. Stolarski, *Z pamiętnika Błażeja Stolarskiego*, „Wyzwolenie”, nr 84, 10 XII 1933, s. 3–5; *idem*, *Z pamiętnika Błażeja Stolarskiego. Więzienie*, „Wyzwolenie”, nr 87, 24 XII 1933, s. 3–4.

Po odejściu z SL gospodarz ze Sługocic przystąpił do zwalczanych wcześniej organizacji. Został członkiem rady okręgowej (1935), a następnie Rady Głównej (1938) Związku Spółdzielni Rolniczych i Zarobkowo-Gospodarczych RP. Na początku 1939 r. dokooptowano go do Rady Głównej CTOiKR. Włączył się także do pracy w powstającym samorządzie rolniczym, zostając w 1936 r. członkiem rady Łódzkiej Izby Rolniczej. W ramach ŁIR wszedł również w skład Komisji Ekonomicznej i Komisji Spółdzielczej oraz pełnił funkcję przewodniczącego Komisji Organizacji Wsi i Gospodarstw Wiejskich, nadzorując całą kampanię organizacji gospodarstw na obszarze działalności izby, zarówno wzorcowych, jak i powstałych z przebudowy ustroju rolnego³⁷.

Warto zwrócić uwagę na fakt, że trwająca przez ponad trzy dekady aktywność Błażeja Stolarskiego w organizacjach rolniczych i spółdzielczych miała w jego przypadku jeden zasadniczy podtekst, szczególnie widoczny w okresie istnienia II Rzeczypospolitej. Było nim wychowanie obywatelskie chłopów, kształtowanie w nich postaw przywiązania do niepodległej ojczyzny, przy jednoczesnym zobowiązaniu ich do wypełnienia obowiązków wobec państwa w postaci płacenia podatków i danin oraz oddawania rekrutów do wojska. Pomimo niechęci do właścicieli ziemskich, Stolarski uznawał ich za reprezentantów profesji rolników i nie wzywał przedstawicieli swojej grupy społecznej do rewolucyjnych wystąpień przeciwko nim. Podkreślanie bowiem klasowych dążeń wsi byłoby jego zdaniem zachętą do wytwarzania egoizmu chłopskiego. Dla gospodarza ze Sługocic najwyższą wartością stanowiła idea służby społecznej, wznoszenia się ponad podziały społeczne i polityczne dla dobra kraju, co świadczyło o nim jako wysokiej rangi państwowcu³⁸.

Samorządowiec i lokalny wizjoner

Równocześnie z pełnieniem mandatu posła oraz wielu odpowiedzialnych funkcji w organizacjach społecznych i gospodarczych Błażej Stolarski pozostawał czynnym samorządowcem. Od 1919 r. pełnił funkcję radnego w sejmiku powiatowym w Brzezinach, a w latach 1921–1922 również obowiązki członka wydziału powiatowego. Radnym powiatowym został ponownie w 1934 r., a rok później członkiem brzezińskiego wydziału powiatowego. Przez cały okres II Rzeczypospolitej był radnym gminnym, brał udział w zgromadzeniach gminnych oraz mieszkańców Sługocic. Od 1933 r. był także członkiem Rady Gromadzkiej swojej wsi³⁹.

Gospodarz ze Sługocic pozostawał też w dalszym ciągu twórcą śmiałych planów związanych z rozwojem rolnictwa na terenie będkowskiej gminy. W celu

³⁷ Perzyna, *Błażej Stolarski 1880–1939...*, s. 383, 387, 395, 398.

³⁸ Tamże, s. 426.

³⁹ APPTM, AGB, 296, Protokół zebrania Rady Gminnej w Sługocicach w dniu 7 X 1937 r., s. 7; P. Perzyna, *Błażej Stolarski 1880–1939...*, s. 164–165, 276, 358, 372, 374

podniesienia poziomu hodowli zwierząt doprowadził do powołania 17 stycznia 1926 r. przez członków kółka rolniczego w Sługolicach Związku Hodowlanego Bydła Czerwonego, a rok później (27 stycznia 1927 r.) Związku Hodowli Konia Roboczego w Sługolicach. Dzięki jego inicjatywie powstał Dom Ludowy, uroczyscie otwarty 31 października 1926 r. Mieścił się on w budynku mieszkalnym Stolarskiego, w części zajmowanej wcześniej przez szkołę powszechną, i odbywały się w nim odczyty, kursy wieczorowe, przedstawienia teatralne oraz występy chóru Koła Młodzieży Wiejskiej. W lipcu 1927 r. ówczesny poseł PSL „Wyzwolenie” przyczynił się do utworzenia kolejnego organu wewnętrznego sługocickiego kółka – sekcji maszynowej, której zadaniem było zaopatrywanie rolników w nowoczesne maszyny i narzędzia rolnicze przy wykorzystaniu kredytu z PBR. Ostatnią sferą aktywności Stolarskiego na terenie gminy stała się melioracja pól Sługolic i sąsiednich wsi oraz kierowanie powołaną w tym celu w 1928 r. Spółką Wodną Sługocice-Giebałtówka, Nowiny-Będków, Wołkowa-Brzustów⁴⁰.

Wszystkie podejmowane przez gospodarza ze Sługolic inicjatywy gospodarcze zmierzające do intensyfikacji produkcji rolnej były racjonalne z ekonomicznego punktu widzenia, ale wymagały dużych nakładów inwestycyjnych pochodzących z kredytów bankowych. Okres spłaty zadłużenia przypadł z kolei na czas kryzysu gospodarczego, który nie tylko podkopał fundamenty stabilności gospodarstwa Stolarskiego, ale również doprowadził do zmniejszenia poziomu społecznej akceptacji dla podejmowanych przez niego przedsięwzięć, a wręcz obwiniania go o wszelkie kłopoty finansowe miejscowych rolników⁴¹.

Fenomen pisarza, publicysty i wolnomysliciela

Żeby obraz Błażeja Stolarskiego był pełny, należy wspomnieć jeszcze o dwóch odślonach fenomenu osobowości gospodarza ze Sługolic, opierającego swoje opinie zarówno na doświadczeniu zawodowym, jak i wiedzy naukowej oraz logicznym rozumowaniu. Był samoukiem, ale jednocześnie publikował książki (m.in. dla dzieci: *Pani Kanapka* – 1921 r., *Cudowne bajki. Powiastki, legendy i opowiadania z rysunkami Henryka Toma* – 1933), broszury (*Chłop a reformy rolne, Drobnicy a państwo polskie, Drobnemu rolnikowi rozważ to sobie, Niedzielna pogawędka sąsiedzka o wyborach do Sejmu i Senatu, O czystość wyborów*) oraz artykuły prasowe na łamach „Gazety Świątecznej”, „Chłopa Polskiego”, „Ludu Polskiego”, „Zorzy”, „Przewodnika Kółek i Stowarzyszeń Rolniczych”, „Wyzwolenia”, „Życia Rolniczego”. W połowie 1925 r. ukazała się najważniejsza publikacja książkowa Stolarskiego: *Sługocice. Obraz życia i pracy jednej wioski*, która stała się źródłem wiedzy dla badaczy zagadnień ekonomiki rolnej, demografii, oświaty wiejskiej,

⁴⁰ APPTTM, AGB, 101, Wykaz spółdzielni na terenie gminy Będków, sierpień 1927 r., k. 52; B. Stolarski, *Sługocice...*, s. 107; P. Perzyna, *Błażej Stolarski 1880–1939...*, s. 281, 283, 285, 287–289.

⁴¹ P. Perzyna, *Błażej Stolarski 1880–1939...*, s. 294.

etnografii i socjologii. Gospodarz ze Sługocic pozostawił po sobie obszerne fragmenty pamiętników i opracowania dotyczącego melioracji, ale planów wydawniczych w tym zakresie nie udało mu się już zrealizować. Warto też zauważyć, że pomimo braku formalnego wykształcenia gospodarz ze Sługocic potrafił poruszać się w gronie ludzi je posiadających. Bywał gościem spotkań i narad z udziałem najwybitniejszych uczonych. Zarazem środowisko akademickie (m.in. prof. Witold Staniewicz, prof. Stefan Czarnowski) ceniło go za niejednokrotnie trafne uwagi. Doświadczenie i wiedzę Błażeja Stolarskiego dostrzegało i wykorzystywało również kierownictwo resortu rolnictwa, zapraszając go na konferencje i spotkania.

Drugi fenomen to ewolucja światopoglądu gospodarza ze Sługocic w wolnej Polsce. Niewątpliwie zmieniał się on wskutek kontaktów z przedstawicielami warszawskiej inteligencji, świata nauki i kultury, a także politykami o poglądach lewicowych, wywodzącymi się z jego macierzystej i innych partii. Nie tylko zresztą z ówczesnej perspektywy trudno jest dzisiaj zrozumieć jego – chłopskiego tradycjonalisty i katolika – poparcie i udział w działalności środowisk wolnomyślicielskich, w kręgu wpływów którego pozostawał co najmniej od drugiej połowy lat dwudziestych XX w.⁴²

Jedna z pierwszych ofiar terroru niemieckiego

Losy Błażeja Stolarskiego we wrześniu 1939 r. nie są znane. Wiadomo, że powrócił do Sługocic po ostatnim posiedzeniu Senatu II Rzeczypospolitej, które odbyło się w drugim dniu wojny. Zdaniem większości autorów biogramów Błażej Stolarski został aresztowany 10 września 1939 r.⁴³, a następnie przetransportowany na utworzone dzień wcześniej przyfrontowe lotnisko polowe w Popielawach i samolotem wywieziony w nieznanym kierunku⁴⁴.

Drugi syn gospodarza ze Sługocic – uczestnik w kampanii wrześniowej, a następnie żołnierz Polskich Sił Zbrojnych w Wielkiej Brytanii – jeszcze w czasie wojny wystąpił o ustalenie losów ojca do Polskiego Czerwonego Krzyża w Londynie. 2 lutego 1943 r. PCK z żalem powiadomił Wojciecha Stolarskiego, że według otrzymanych przez MCK wiadomości senator Stolarski został „aresztowany we wrześniu 1939 r. i przy próbie ucieczki zastrzelony”. Żadnych informacji na temat Błażeja Stolarskiego nie posiada Biuro Informacji i Poszukiwań PCK w Warszawie. W trakcie próby ustalenia losów Stolarskiego po 2 września 1939 r. Kancelaria Senatu otrzymała informację, że również Międzynarodowa Służba Poszukiwań

⁴² Tamże, s. 132, 267–268, 404–405; S. Giza, *Błażej Stolarski...*, s. 321.

⁴³ S. Giza, *Błażej Stolarski...*, s. 323. Janusz Socha (*Błażej Stolarski...*, s. 142) jako datę aresztowania przez Niemców podał 13 IX 1939 r.

⁴⁴ F. Stolarski, *Ruch ludowy w powiecie brzezińskim w okresie okupacji hitlerowskiej*, RDRL 1960, nr 2, s. 349; *Popielawy i ich sąsiedzi. Obrońcy wartości humanistycznych i patriotycznych (pars prima)*, „Nowiny Gminy Rokiciny” 2010 (Silva Rerum. Nuntii Locales, nr 1–2 (15–16), <http://wwocna.republika.pl/Nowiny-I+II-2010.pdf> (dostęp: 19 XI 2010).

(Der Internationale Suchdienst – ITS) w Bad Arolsen nie dysponuje danymi na jego temat. Polski Konsulat w Bonn otrzymał w czerwcu 1995 r. z tej samej instytucji odpowiedź, że Błażej Stolarski prawdopodobnie zmarł w Berlinie⁴⁵. Do dzisiaj zatem nie wiadomo, co działo się z Błażem Stolarskim od momentu aresztowania, jakie były okoliczności jego śmierci i gdzie spoczywają jego doczesne szczątki. Gospodarz ze Sługocic nie ma nagrobka, ale w odniesieniu do niego żywa pozostaje sentencja z Pieśni III Horacego – „non omnis moriar”. Pozostanie bowiem w pamięci potomnych wybitnym działaczem społecznym i gospodarczym, animatorem wielu przedsięwzięć zmierzających do budowy lokalnej tożsamości, gospodarzem zasłużonym dla tworzenia zrębów nowoczesnego rolnictwa polskiego, zdolnym samorządowcem, a także politykiem, który dzięki omówionym w artykule dokonaniom wkroczył do elity II Rzeczypospolitej.

⁴⁵ Wydruk informacji z elektronicznej bazy danych osób represjonowanych w latach II wojny światowej (tzw. bazy zgłoszeniowej – Zentrale Namenkartei) użytej przez ITS w Bad Arolsen, przekazany pismem Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie z 3 XII 2010 r. (w zbiorach autora); Z. Stolarski, *Studium działalności Błażeja Stolarskiego*, t. 4, s. 656–657 (rkps w posiadaniu Zbigniewa Stolarskiego); A. Stolarska, *Błażej Stolarski (1880–1939) – postać zapomnianego chłopskiego działacza społeczno-oświatowego*, Pułtusk 2001, s. 106 (kopia pracy magisterskiej, przygotowanej w Wyższej Szkole Humanistycznej w Pułtusku, w zbiorach Zbigniewa Stolarskiego); *Senatorowie w latach II wojny światowej. Zamordowani, zaginieni, zmarli*, oprac. D. Mycielska, J. Zawadzki, Warszawa 1998, s. 58.